

Posudek dizertační práce

Lucie Trlifajová

From Neoliberal Restriction to Control of Roma Population. Czech System of Social Protection and Disappearance of Social Citizenship

Dizertační práce Lucie Trlifajové je rozčleněna do tří částí: v úvodu autorka objasňuje výzkumný problém, otázky a strukturu práce a dále pak zdroje dat a metodologii. V druhé části pojednává teoretický rámec: největší pozornost věnuje konceptu sociálních práv a proměny jejich chápání v ideologii a praxi sociálního státu v kontextu neoliberálních reforem sociálního státu. Dále se pak podrobněji věnuje proměnám politik sociální ochrany a sociálního začleňování: a to v rovině diskurzu, cílů, obsahu/substance a implementace opatření a konečně diskriminaci v přístupu etnických menšin a migrantů k sociálním právům, a využití opatření sociální ochrany jako nástroje sociální kontroly.

Ve třetí části se autorka věnuje realitě sociální politiky v České republice, nahlíženo perspektivou předchozí teoretické diskuse. Podává celkový rámec vývoje sociální politiky v České republice a návazně pak vývoj v oblasti politik sociální ochrany a sociálního začleňování. Návazně začleňuje do celku práce tři již dříve publikované texty (jeden je v recenzním řízení). Tyto texty osvětlují vybrané aspekty české sociální politiky v oblasti ochrany před chudobou a sociálního začleňování, zejména ve vztahu k romské populaci v sociálně vyloučených lokalitách. Texty samotné obsahují teoretické a metodologické sekce. Vybranými aspekty, jež jsou v centru zájmu, jsou zdroje a projevy neoliberálně orientované reformy systému podpory minimálního příjmu/sociální pomoci (hmotné nouze) v ČR (dále MIS), její důsledky pro příjemce dávek tohoto systému v kontextu sociálních práv, způsob legitimizace těchto reforem aktéry na lokální i centrální úrovni, a kontrolní funkce MIS ve vztahu k lidem žijícím ve vyloučených lokalitách.

Hlavní výzkumná otázka je vymezena takto: „jaká je role sociální ochrany v kontextu narůstající prekarity na trhu práce v České republice?“. Tato otázka se jeví položena poněkud obecně, v kontextu navazující diskuse je ale zřejmé, že pod rolí sociální ochrany má autorka na mysli prosazení/garanci sociálních práv občanů ohrožených sociálním vyloučením. Tři dílčí výzkumné otázky mají doboru logiku ve vztahu k hlavní otázce. Snad mohla předcházet dílčí otázka po tom, nakolik český systém sociální ochrany garantuje sociální práva občanů ohrožených sociálním vyloučením a jaký je trend vývoje. To však autorka řeší v rámci obecné diskuse a dokládá v ní, nakolik neoliberálně orientované reformy tato práva oslabily a jakou roli v tom sehrává etnizace sociální politiky a její proměna v nástroj sociální kontroly.

Autorka využívá smíšené metodologické postupy, především kvalitativní metody jako je institucionální analýza vývoje a sociální politiky a její soudobé podoby, rozhovory s relevantními aktéry (jako jsou tvůrci sociální politiky, lidé ohrožení sociálním vyloučením, politikové a další aktéři), diskursivní analýzy textů. Tato data doplňuje kvantitativními daty ze statistik relevantních pro dané téma a modelováním příjmů domácností. Opírá se empiricky o bohaté zkušenosti získané při celé řadě výzkumných projektů, provedených zejména ve vyloučených lokalitách nebo ve vztahu k jiným specifickým skupinám jako jsou migranti. V textu jsou uvedeny přesné odkazy ke zdrojům dat.

Teoretické zakotvení práce je odpovídající. Autorka, jak sama uvádí, vychází z pramenů zabývajících se neoliberálními reformami sociálního státu, zejména v oblasti MIS a zaměstnanosti, ze sociologicky orientovaných studií postihující morální aspekty reforem a jejich legitimaci, a konečně z literatury, která zachycuje tyto reformy ve vztahu k romské populaci či jiným menšinám. Opírá se o bohaté prameny, zahraniční i domácí, je velice dobře obeznámena se současným stavem poznání. Kvalitu zpracování tématu dokládá publikace v předním časopise *Journal of European Social Policy*.

V teoretické diskusi se autorka věnuje neoliberálním reformám sociálního státu, dopady na realitu prosazení sociálních práv, zejména v oblasti MIS jako výrazu individualizace odpovědnosti za začlenění na trhu práce, souvislostem se strategiemi aktivace a procesy

prekarizace pracovního trhu a dualizace sociálního státu. Konceptuální část je zdařilá, relativně rozsáhlá (asi 50 stran), je možná pojata příliš zešíroka. Oceňuji diskusi souvislostí procesů prekarizace na trhu práce a neoliberálních reforem sociálního státu, a dále důsledků těchto reforem pro rasově a jinak orientovanou diskriminaci v přístupu k sociálním právům.

Empiricky orientované texty/publikace jsou ústrojně včleněny do třetí části, která se věnuje projevům výše diskutovaných trendů v České republice. Stať „Does work pay?“ rozebírá, jak se předpoklady tvůrců opatření v oblasti MIS, jež mají zajistit, aby se práce vyplácela, míjejí s realitami, respektive žitou zkušeností příjemců sociálních dávek. Důvodů tohoto rozporu je více, zejména nedostupnost dobrých pracovních příležitostí pro tyto klienty, jejich malá informovanost o možnostech zachovat zčásti nárok na dávky při zaměstnání, a jejich zadluženost. V důsledku toho všeho se jim zaměstnání, zejména ta překerní, jeví málo přitažlivá. Stať „O ekonomických periferiích a omezování sociálního státu v Česku“ pak ukazuje, že obecný diskurz o chudobě a sociálním vyloučení jako marginálním problému neodpovídá sice realitě, zato napomáhá legitimizaci restriktivních opatření sociálního státu v oblasti MIS. Konečně, stať „From Neoliberal Restriction to Control of the Roma“ ukazuje reformy v oblasti MIS v posledních deseti letech, jako jsou změny směřující k zvýšené sociální kontrole romského etnika ve vyloučených lokalitách a k omezení jejich sociálních práv. Těm podle zjištění autorky napomohl stigmatizující a rasově tendenční diskurz vycházející od lokálních aktérů a pronikající i na centrální úroveň. Pokud nahlížíme tyto stati vcelku, autorka v nich konzistentně ukazuje, jak neoliberální reformy sociálního státu ovlivnily etnizaci politik sociální ochrany a sociálního začleňování směrem „od sociálních práv k sociální kontrole romského etnika“. Klíčovým aspektem tohoto trendu je přehlížení strukturálních objektivních příčin chudoby a individualizace diskurzu o chudobě, jejich příčinách a řešeních. V empirické části by po mém soudu bylo vhodné zhodnotit explicitně změny v systému MIS z hlediska podmínek vzniku nároku a jeho udržení, štedrosti/úrovně nároků/dávek, dostupnost a reálné pokrytí chudobou ohrožené populace a efektů v eliminaci chudoby a sociálního vyloučení.

V závěru autorka odpovídá na výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka po roli sociální ochrany není sice explicitně zodpovězena, autorka ovšem jasně (s.179) vysvětluje, že hlavní změnou v této roli byl posun k přístupu, jenž tuto roli chápe jako záchrannou sociální síť pro ty nejchudší, s akcentem na sociální vyloučení jako hlavní problém. A vedle toho, a to především, omezení sociálních práv těchto lidí je spojeno s odepřením práva vznášet požadavky na uznání jejich žité zkušenosti a jejich potřeb.

Dílčí výzkumné otázky jsou zodpovězeny s referencí k výše zmíněným empiricky zaměřeným statím. Dochází k určitému překryvu v argumentech odpovědi na první a druhou otázku, když hlavním argumentem, vysvětlením pro obě je argument o obsahu a institucionalizaci veřejně politického diskurzu o příčinách chudoby a vhodných nástrojích jejího řešení, byť druhá otázka akcentuje více roli institucionálního kontextu. Řekl bych také, že odpověď na první otázku (proč je konstrukce systému sociální ochrany v nesouladu s žitou zkušeností chudých) zahrnuje ve velké míře též odpověď na otázku „zda a jak je tato konstrukce v nesouladu...atd.“.

Vcelku je dizertace Lucie Trlifajové uceleným obrazem neoliberálně orientovaných reforem v oblasti MIS v ČR a důsledků pro omezení sociálních práv občanů, kterým tento systém má pomoci. Vedle toho je reflektován společensko-politický kontext, ve kterém byly tyto reformy prováděny.

Celkově předloženou dizertační práci pokládám za zdařilou ukázkou dizertace opírající se o soubor statí, jež jsou začleněny do obecnějšího konceptuálního rámce.

Práci doporučuji k obhajobě.

Při obhajobě bych uvítal explicitní specifikaci odpovědí na dílčí výzkumné otázky, tak jak byly autorkou položeny, a návazně odpovědi na hlavní výzkumnou otázku.

